

Емилија А. Поповић*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Студенткиња докторских студија
emarpovic996@gmail.com

УДК: 821.163.41.09 Manojlović T.
doi: 10.19090/zjik.2023.165-180
оригинални научни рад

РЕЦЕПЦИЈА ДРАМЕ *НАХОД СИМЕОН* (1938) ТОДОРА МАНОЈЛОВИЋА: КАКО ЈЕ ПРЕДЛОЖАК ПОЈЕО ТЕКСТ?

САЖЕТАК: У раду се анализирају секундарни извори литературе о драми Тодора Манојловића *Наход Симеон* из 1938. године. Рад ће бити посвећен студијама, чланцима и есејима који отварају пут за даљу анализу поетике драмског текста овог писца. Такође, у раду ће се критички анализирати и вредновати оне студије које су писане у компаративном кључу (Мустеданагић 2004; Радоњић 2007). Драма се у њима сагледава у односу на традицију драма са мотивом находа у српској књижевности. Предмет рада представљају и аналитичко-интерпретативни текстови, као и текстови са биографским приступом (Тополовачки 1978; Хајдуковић 2000). Прегледни рад Марте Фрајнд о позоришној заоставштини Тодора Манојловића (1997), посматраћемо заједно са есејем насталом на његовим темељима – „Драмски кругови Тодора Манојловића“, из 2019. године, а анализираћемо и рад Бојане Поповић који је објављен у оквиру књиге *Тодор Манојловић и позориште* (Поповић 2020). Осим тога, биће речи и о есеју „Наход Симеун – драма човечанства“ Милоша Радојичића (1939), који представља једно од оригиналнијих тумачења наше народне легенде, те студији новијег датума која је умногоме базирана на истраживањима Ота Ранка, Клода Леви-Строса и Олге Фрајденберг „Mitologica heroica (I) – граматика мита о Находу Симеону“ Ђорђа Кебаре (2019).

Кључне речи: *Наход Симеон*, Тодор Манојловић, компаративна студија, интерпретација, литература

* Рад је првобитно настао у оквиру курса О есеју на докторским академским студијама Филозофског факултета у Новом Саду, под менторством проф. др Горане Раичевић. Рад је преобликован и проширен за потребе докторске дисертације под менторством проф. др Љиљане Пешикан-Љуштановић.

1. УМЕСТО УВОДА: РАЗЛОЗИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ О МАНОЈЛОВИЋЕВОМ *НАХОДУ СИМЕОНУ*

У раду се анализира научна и критичка рецепција драме *Наход Симеон* Тодора Манојловића¹ (1938); позоришне критике у раду неће бити разматране. Највећи број радова у којима се анализира драма Тодора Манојловића писан је у компаративном кључу: компаративна студија Лидије Мустеданагић, потом, студија Мирослава Радоњића „Мотив Находа Симеона код Јована Стерије Поповића, Тодора Манојловића и Милене Марковић“ (2007). Преостале две компаративне студије (студије Весне Крчмар и Ксеније Радуловић) неће бити посебно разматране јер не доносе ништа ново у односу на анализирани студије. Синтетизујући увиде до којих су дошле малобројне студије, долази се до закључка да је предлог драме (*Наход Симеун* и *Опет Наход Симеун*; СНП II: 14, 15, мит о Едипу и Софоклов *Краљ Един*) привлачио већу пажњу проучавалаца у односу на поезику самог дела, што се посебно односи на компаративне студије.

Предмет рада представљају и аналитичко-интерпретативни текстови (Тополовачки 1978), као и текстови са биографским приступом који су, хронолошки гледано, први настали, ако изузмемо позоришне критике „Повест о Манојловићевом Находу и Српском народном позоришту“ (Хајдуковић 2000), написан кроз биографску призму која осветљава изванлитерарне чињенице које су условиле прећуткивање овог дела, те прегледни рад Марте Фрајнд о позоришној заоставштини Тодора Манојловића, који настаје приликом приређивања његових драма (1997), који ћемо посматрати заједно са есејем насталом на његовим темељима – „Драмски кругови Тодора Манојловића“ из 2019. године. Бојана Поповић у књизи *Тодор Манојловић и позориште* (2020), и поред тога што парафразира текстове Милана Тополовачког и Луке Хајдуковића, пружа могућности савременог читања ове драме. Осим тога, биће речи и о есеју „Наход Симеун – драма човечанства“ Милоша Радојчића, који представља једно од оригиналнијих тумачења наше народне легенде, те студији новијег датума која је умногоме базирана на истраживањима Ота Ранка, Клода Леви-Строса и Олге

¹ Сразмерно највише студија о његовом драмском делу посвећено је *Центрифугалном играчу*, у критици означеном као најбоља Манојловићева драма која представља, између осталог, прави почетак српске модерне драме (в. Тополовачки 2001: 131; Ибрајтер 2019: 140). Индикативно је било претраживање електронског библиотечног система Кобис које је задало оквире овом раду; наиме највише погодака у овом систему имала је драма *Центрифугални играч* (34), *Опчињени краљ* 10, док је *Наход Симеон* имао свега 8 погодака. *Центрифугални играч* доживео је своја извођења и после рата, док је *Наход Симеон* имао једно, 1940. године, у Сарајеву.

Фрајденберг „Mitologica heroica (I) – граматика мита о Находу Симеону“ Ђорђа Кебаре.

У светлу изостанка указивања на основне поетичке узусе међуратне драме у анализираним текстовима, те њеном занемаривању у капиталној студији Радована Вучковића *Модерна драма* (у којој су пописана готово сва драмска остварења настала између два рата), закључује се да је драма Тодора Манојловића *Наход Симеон* недовољно проучена у књижевноисторијском светлу и да би детаљније бављење овом драмом поткрепило тезу о покушају Тодора Манојловића да укључи епску народну традицију и једну од наших најпознатијих народних легенди у контекст српске авангарде која је тада била окренута превасходно лирској усменој традицији, што је, иако анахрон (драма је настала 1938), гест који открива оригиналну замисао и интенцију аутора која заслужује да буде дубље осветљена као сведочанство једне епохе и њених преокупација свим аспектима јужнословенске усмене традиције. Дакле, у раду ћемо настојати да истражимо разлог ове појаве, укажемо на недовољно проучена места драме, и покушамо да изнађемо нови интерпретативни модел који би превазишао недостатке претходних.

Позоришна делатност Тодора Манојловића остала је у сенци његове лирике и есејистичких дела, међутим, он је аутор седам драма и писац седам драмских дијалога.² За његова живота само четири драме су објављене: *Сан зимске ноћи* (1925), *Пиеро Надреалиста или свадба на месецу* (1930), *Центрифугални играч* (1930) и *Comedia dell' Arte* (1963/64), док су *Катинкини снови* (1930), *Опчињени краљ* (1936) и *Наход Симеон* (1938) стајале у рукопису готово пола века, све до појаве књиге *Драме* Тодора Манојловића (приредила Марта Фрајнд, 1997), чији поговор смо уврстили у литературу о овом делу. Сама Марта Фрајнд била је свесна прегледности свог рада, који је морао бити такав како би раскрио пут будућим тумачима Манојловићевог драмског опуса.

Он је намерно лишен било каквог критичког или есејистичког описа и вредновања Манојловићевог драмског стваралаштва и задржава се само на подацима. С обзиром на то да је ово прво појављивање целовитог Манојловићевог драмског рада у јавности, сматрали смо да је поговор место на коме о овом раду треба дати што више података и указати на проблеме које Манојловићева дела постављају каснијим истраживачима, а не прилика да се исказује приређивачево мишљење о Манојловићу (Фрајнд 1997: 489). Најреферентнија студија и основно

² Манојловићеви драмски дијалози објављени су у књизи *Дијалози или уметност разговора* из 1999. године. Ову књигу приредила је Марта Фрајнд (в. Манојловић 1999).

полазиште за изучавање српске међуратне драме, монографија Радована Вучковића – *Модерна драма*, у себи не садржи ниједну реченицу посвећену *Находу Симеону* Тодора Манојловића, иако даје дијакхронички преглед развоја модерне драме на југословенском културном подручју.

Мотив наочета не налазимо само у епским народним песмама о *Находу Симеону*; он је у основи мита о Едипу, а у случају драме Тодора Манојловића, представља покушај поновног инкорпорирања српске усмене епске традиције (која је у међуратном периоду била запостављена у односу на лирску)³ у авангардну књижевност и покушај њеног психоаналитичког продубљивања (в. Хајдуковић 2000: 17). Мотив пронађеног детета везује за сижее о рођењу многих јунака: за старозаветног пророка Мојсија, за сагу о Киру, као и за приче из староиндијског епа *Махабхарата* о јунаку Карни (в. Ранк 2007). Индикативно је да је у основи легенде о *находу* мотив инцеста, који у српској међуратној драми јесте опште место у драмској структури и изградњи заплета.⁴

Сматрамо да је неопходно, управо из поменутог разлога, направити детаљан преглед литературе који се бави, како књижевноисторијским значајем ове драме тако и њеним поетичким одликама, те указати на мањкавости дате литературе која је била фокусирана на генезу српског мита о Едипу. Иако би се проучаваоци вероватно сложили да је томе допринела невелика естетска вредност ове драме, те да ова драма „песника озарене меланхолије“, као ни дело његовог

³ Тежња авангардиста да превреднују традицију кроз активирање језичког наслеђа лирске усмене књижевности, која је остала у сенци епске вуковске традиције, представљена је програмски у Винаверовим есејима и поетским експериментом и залагањем за матерњу мелодију Момчила Настасијевића.

⁴ „Тематизација еротског и сексуалног искуства представља специфично подручје експресионистичког погледа на свет, посебно када је реч о прози, што се види у антиномији телесно/ духовно, односно, мушко/ женско“ (Стојановић-Пантовић 1998: 28). Овде бисмо додали, да се еротско тематизује и у драмама, чиме се постиже сценска напетост (в. Кнежевић 1994), али и у поезији (Вучковић 2011; Игњатов Поповић 2009; Ходел 2013). *Маска* Милоша Црњанског, у којој је присутан наговештај инцеста у односу Генералице и њеног нећака, Чезареа отвара експресионистички период у нашој књижевности; готово све драме Момчила Настасијевића (изузев *Бурђа Бранковића* и балета *Живи Огањ*), потом *Наход* Бранислава Нушића, *Синџири* и *Гривна* Ранка Младеновића (*Драмске гатке*), те *Човек поносан што нема среће* (Игњатов Поповић 2009, 2014), *Под рушевинама* Душана Васиљева, *Кабарет код две хемисфере* Александра Илића и *Источни грех* Љубомира Мицића у свом заплету носе тему инцеста, који се јавља у симболичком и митско-религијском значењу. *Наход Симеон* је последња драма (у хронолошком смислу) у чијој је основи мотив инцеста.

претходника (Поповић 1830), не представљају вредну новину у развоју српске драмске књижевности, сматрамо да она представља књижевно-естетски документ времена који нам помаже да створимо целовитију и кохерентнију слику о српској међуратној драми.

2. ЛИТЕРАТУРА О *НАХОДУ СИМЕОНУ*

Милан Тополовачки пише један, како је и сам дефинисао, субјекативан осврт на драмско дело Тодора Манојловића (в. Тополовачки 2001: 131). У свом тексту апологетски се осврће на стил и драматуршку умешност Тодора Манојловића испољене приликом писања *Центрифугалног играча*, док о његове две историјске драме говори неповољно и означава их, још у прологу свога есеја, као „пад у драмском стварању“ (Тополовачки 2001: 131). Дрину *Наход Симеон* он сматра најслабијом Манојловићевом драмом и о њој је писао готово у ироничном тону, који се да ишчитати из интерпункцијских знакова узвичника и упитника којима текст обилује. Поред тога што аргументовано наводи слабе стране дела, лоше вођење драмске радње, недостатак драмске акције и заплета, који се тако расплињавају у „вербалним реминисценцијама“ препричаваним из друге руке (Тополовачки 2001: 132), Тополовачки прави фактографске грешке, које се могу уочити пажљивијим читањем драмског текста; „разбесенели богови“, који се помињу у критичком тексту у драми фактички не постоје. У контексту кобног предказања, „злобног Астролога“ (Тополовачки 2001: 134) (пре би се могло рећи злокобног), говори се о „Свевишњем“ (Манојловић 1997: 351, 353), а не о „разбеснелим боговима“, како наводи Тополовачки, стављајући тако драму у политеистички концепт. Краљица мајка се не замонашује својевољно, како се тврди у тексту (Тополовачки 2001: 134), чиме се настоји објаснити мелодраматични тон овог дела. Она прво покушава да изврши самоубиство зато што не може да поднесе истину (баш као и Едип), потом је Опатица (њена заова, сестра њеног тлачитеља) обара на земљу, ритуално стриже и одводи у манастир (в. Манојловић 1997: 370). Ипак и поред ових пропуста, Тополовачки је пружио једну од најобухватнијих анализа драме *Наход Симеон* и истражио је као текст настао из индивидуалне стваралачке имагинације, неоптерећене претходницима и генезом мита о Едипу (Находу Симеону), како је читају многи аутори потоњих студија, о којима ће бити речи.

Текст Луке Хајдуковића може се читати као документ који реконструише догађаје који су довели до прекида сарадње Српског народног позоришта са Тодором Манојловићем. Он нам, у целости, доноси два писма која је Тодор Манојловић упутио Влади Поповићу, тадашњем директору опере (в. Хајдуковић

2000: 16–17). Насупрот Тополовачком, Хајдуковић, драму сматра „умешно драматуршки сроченом“ (Хајдуковић 2000: 19), иако јој одриче већу естетску вредност. Значајан део текста посвећује коментарисању ауторских интервенција – промени жанровске дефиниције дела из легенде у скаску, и поготову, измени краја, у којој види Манојловићеву прорачунатост насталу из страха да „религиозно-мистичка нит ове драме“ (Хајдуковић 2000: 19) неће одговарати тадашњој репертоарској политици (подсетимо, година је 1961): „Књижевник је, дакле, са разлогом страховао да његова идеолошка припадност не буде, као предрасуда, судбински узрок неприхватања његовог текста“ (Хајдуковић 2000: 19). Напоследку Хајдуковић закључује да су изванлитерарне чињенице биле пресудне у одбијању управе позоришта да се *Наход Симеон* уврсти у репертоар.

На претходна два текста умногоме се ослања и позоришна биографија Тодора Манојловића дата у књизи Бојане Поповић *Тодор Манојловић и позориште* (2020). Бојана Поповић пише о свим Манојловићевим комадима, дајући преглед (додуше, селективан) студија и критика које су се бавиле његовим драмским делом, што поентира сопственим увидима који се не разликују значајно од закључака претходника. Монографију Бојане Поповић ипак издваја њена свеобухватност, систематичност и аналитички приступ усмерен више Манојловићевим позоришним и драмским остварењима него њиховој спрези са српском драмском традицијом (поготову када је реч о *Находу Симеону*). Бојана Поповић истиче да је основни Манојловићев драматуршки принцип у грађењу „легенде у шест слика“ вербално реминисцирање судбине Находа Симеона и Игумана, чиме отвара пут тумачењу ове драме у контексту ибзеновске „кризе позоришта“⁵ и оне врсте аналитичке драме која за свој предмет узима прошлост (реминисценције), чиме се одваја од суштине традиционалне драме (в. Сонди 1995: 21–29). Бојана Поповић с правом наводи да је мотив греха и великог искупљења „потиснут у други план“ захваљујући Манојловићевом покушају да драму „осветли психоаналитички“, више обраћајући пажњу на приказивање Симеонових унутрашњих ломова, а мање на спољашњу радњу (в. Поповић 2020: 116–117). Иако је Манојловићево полазиште мит о Едипу (односно епска песма о Находу – СНП II: 14, 15), савршена драмска форма, у којој је прошлост функција садашњости (Сонди 1995: 26), у његовој верзији мит доживљава преобразбу радње структурирану према епским постулатима, што аутор жанровски дефинише као легенду (в. Манојловић 1997: 325).

⁵ Занимљиво је да је Лука Хајдуковић тему Манојловићевог драмског дела „човекове грешне невиности“ повезао са егзистенцијалистичким позориштем и Камијевом драмом *Неспоразум* (в. Хајдуковић 2000: 18).

„Мотив Находа Симеона код Јована Стерије Поповића, Тодора Манојловића и Милене Марковић“ (2007) Мирослава Радоњића компаративна је студија која се бави мотивом нахочета у уметничкој књижевности и његовим различитим обрадама произишлим из три различите естетике: Стеријине прагматичне, Манојловићеве идеалистичке, и друштвено-антрополошке естетике Милене Марковић (в. Радоњић 2007: 74). Изостављајући Нушићеву „поратну историјску драму“ (Вучковић 2014: 465) *Наход*, Радоњић прави ваљан избор и пише тематски омеђену студију, која обрађује драме (трагедије, мелодраме) чији су извори биле епске песме *Наход Симеун* и *Опет Наход Симеун* (СНП II: бр. 14, 15), не уплићући беспотребно Нушићеву драму, која за свој предлог узима народну епску песму *Наход Момир* (СНП II: бр. 30). Да бисмо дали ваљан преглед Радоњићеве студије, морамо поменути и оне изворе којима је аутор поклатио своју пажњу. То је књига Радмиле Маринковић и Драгољуба Павловића *Из наше феудалне књижевности*, у којој се обрађује мит о Едипу у средњовековној књижевности (в. Павловић и Маринковић 1968). Истим стопама иде и Радоњић препричавајући византијску легенду о Павлу Кесаријском и античким едиподијама, али и шири перспективу тумачења прелазећи с историје позоришта и драме на поетику трагедије. Компаративном методом доводи у везу средњовековну легенду и прву варијанту Вуковог записа *Находа Симеона*, те истиче колико је верзија *Опет Наход Симеон* играла пресудну улогу у писању Стеријине „псеудокласицистичке драме и трагедије“ (Радоњић 2007: 68). Средишњи део чланка посвећен је *Находу* Тодора Манојловића. Аутор се овде осврће на „неприкривене симпатије аутора према богумилски бунтовном песимизму и паганству“ (Радоњић 2007: 70), и назива драму „оперским либретом“ (Радоњић 2007: 72), што даје добар подстицај за даље тумачење дела у контексту оних дела драмске књижевности међуратног периода чији је најизразитији представник Момчило Настасијевић са својим музичким драмама (в. Стојановић-Пантовић 1998; Вучковић 2014; Игњатов Поповић 2009, Косара Цветковић 2017). Потом, Радоњић указује на студију Лидије Мустеданагић и доказује њене тезе о дотада непомињаном предлошку Манојловићеве драме из корпуса западноевропске црквене традиције – Хартмановом *Грегоријусу* (Радоњић 2007: 72). Осим тога, наводећи примере из самог текста, Радоњић анализира драматуршке поступке писца, онако како ваљан аналитичар драме ради, и закључује да је дело и поред свих наведених одлика, „узалудан театарски труд“ (Радоњић 2007: 70).

Есеј Марте Фрајнд „Драмски кругови Тодора Манојловића“ објављен је 2019. у књизи *Песници у позоришту*. Књига представља скуп есеја о српској

међуратној драми и уз књигу есеја Мирјане Миочиновић *Есеји о драми – Настасијевић, Крлежа, Црњански*, те предговор књизи *Драма између два рата*, представља најзначајнији допринос проучавању српске међуратне драме до данас. Како сама истиче, њени есеји нису „окупљени са намером да буду преглед или историја српске међуратне драме прве половине 20. века“ (Фрајнд 2019: 7), већ настају с правим есејистичким сензибилитетом, „искошеног погледа на стварност“ (Епштејн 1996: 65), који буди жељу „за коментаром и ревалоризацијом“ (Фрајнд 2019: 7). Њен есеј представља хронолошки преглед позоришног животописа Тодора Манојловића с исцрпним подацима о извођењима и судбини његових драмских дела, од почетничког *Сна зимске ноћи* до драмског трактата и опорукe, *Comedia dell Arte*. Кроз анализу појединачних драма, ауторка уочава њихове поетичке константе, градећи структуру концентричних кругова Манојловићеве драмске заоставштине. У круг тема из историје и народне легенде уписала је две Манојловићеве драме: *Опчињени краљ* и *Наход Симеон*. Као и у претходним есејима које говоре о мотиву находа, истиче се веза са античким Едипом:

Друга [драма] се враћа старом митском сижеу, теми инцеста покренутој у Софокловом *Цару Едипу*, одевеној овде у причу народне песме *Наход Симеон*, која се заснива на истом мотиву (Фрајнд 2019: 25).

Давањем основних података о Манојловићевом односу према тексту *Находа Симеона*, Фрајнд изриче следеће вредносне судове:

Што се тиче *Находа Симеона*, дирљиво је колико је Манојловић до краја живота веровао у тај слабашан текст. [...] Чињеница је да народна песма *Наход Симеон* има у сваком свом стиху више драматике него што је Манојловић могао да постигне у целој својој драми (Фрајнд 2019: 23).

Лидија Мустеданагић у својој компаративној студији која се бави генезом српског мита о Едипу⁶ и посвећује нешто више пажње Манојловићевој драми, јер, закључује, „о њој није много писано“ (Мустеданагић 2004: 82), те прави изазовне паралеле приликом интерпретације дела и ликова у њему, попут, на пример, реминисценција на Антигону (в. Мустеданагић 2004: 85) о чему, пре ње, није било писано. Потом упућује на извор којем је Манојловић могао хипотетички прибећи приликом стварања *Находа* – што доказује текстолошком анализом – Хартманов спев *Грегоријус*, преузет из старофранцуског епа *Живот папе Грегора* (в.

⁶ Радови Весне Крчмар и Ксеније Радуловић написани су на истом фону као и рад Лидије Мустеданагић, с тим да они не доносе ништа ново у тумачењу Манојловићевог дела, те стога, неће бити детаљно разматрани (в. Крчмар 2009; Радуловић 2018).

Мустеданагић 2004: 86). Она овим шири књижевноисторијски контекст настанка дела и нуди његово вишезначно тумачење које је настало „преудешавањем мотива и алузија из великог регистра дела светске и наше књижевности“ (Мустеданагић 2004: 86).

У компаративном раду Ђорђа Кебаре „*Mitologica heroica* (I): граматика мита о Находу Симеону“ тумачи се мит о Едипу и комплементарне јужнословенске легенде у психоаналитичком кључу колективног несвесног, углавном на темељима теза које је поставио немачки психоаналитичар Ото Ранк, те антрополог Клод Леви-Строс, а потом и руска научница Олга Фрајденберг. Ђорђе Кебара у свом раду покушава да напише граматику мита о Находу Симеону, али превиђа да је на јужнословенском поднебљу распрострањена легенда, а не мит о Находу Симеону.⁷ Ђорђе Кебара ипак сматра да етимологија имена Наход са својим варијантама Најден/ Најдан/ Најда активира митологему пронађеног детета која свој најпознатији вид налази управо у миту о Едипу и сматра оправданим митско тумачење народне легенде о Находу Симеону (Кебара 2019: 56). Посредством Леви-Стросовог тумачења митског језика, који се „испољава у различитим видовима, али представља јединствено митско мишљење“ (Кебара 2019), Ђорђе Кебара тумачи српску легенду о Находу Симеону. Кебара, за разлику од аутора осталих радова посвећених овом мотиву, ствара ипак сопствену методологију која је настала угледањем на референтну литературу на коју се селективно позива. Анализирајући другу варијанту песме *Наход Симеун* (СНП II: 15), у којој се уместо старца калуђера као проналазач детета појављује културни херој – Свети Сава, Ђорђе Кебара идући Чајкановићевим стопама (иако не наводи Чајкановићева истраживања као извор) у овој варијацији ишчитава остатак првобитног митског мишљења везаног за соларни култ и словенског бога Дажбога, који се одликује амбивалентношћу⁸ исказаном у припадности соларном и хтонском култу истовремено. Осим тога, Дажбог се приказује као хроми бог у пратњи вука, што га доводи у везу са Светим

⁷ Нада Милошевић-Ђорђевић у књизи *Заједничка тематско-сижејна основа српскохрватских неисторијских епских песама и прозне традиције* пише о родоскрвном греху у песмама о Находу Симеону (Милошевић-Ђорђевић 1971).

⁸ Анализу мита спроводи и Миодраг Радовић у студији „Аполонијско и дионизијско у *Находу Момиру*“. Овај чланак неће бити предмет рада, али ће бити узет у разматрање приликом интерпретације Нушићевог *Находа*, коме је поменута народна песма послужила као инспирација (в. Радовић 1980: 101–105).

Савом као путујућим културним јунаком из народних предања⁹ (Кебара 2019: 54).¹⁰ У закључку рада наводи да је остатак мита о остављеном детету уочљив и у самој легенди о Находу Симеону (Кебара 2019: 61), те на основу „таквог митолошког својства јунака“ (Кебара 2019: 61), Находа Симеуна сврстава у два типа митолошких јунака: *megistos kuros*-а и културног хероја, иако сматра да Наход Симеун не испуњава до краја све карактеристике таквог типа митских јунака. Наход Симеон у последњем чину истоимене драме Тодора Манојловића, након окајаног греха, постаје предводник Дечјег крсташког рата, што га несумњиво повезује са јунаком-дететом, каквим Ђорђе Кебара сматра Находа Симеуна из јужнословенске усмене традиције.¹¹ С тим у вези, позивајући се на тумачења Сретена Петровића, потом и А. Веселовског, Кебара у свом раду активира жанровске одреднице епско и лирско, тумачећи их према антрополошком начелу бинарних опозиција и повезује их са митским обрасцима соларног и лунарног принципа, што своје трагове налази у матријархалном и патријархалном друштвеном уређењу (Кебара 2019: 54). Овај одељак у студији Ђорђа Кебаре представља плодно тле за даља изучавања драме Тодора Манојловића, у којој се примећује покушај стварања синтезе епског и лирског принципа грађења фабуле. Увођењем лика Додоле,¹² која у драми носи еротски

⁹Ђорђе Н. Кебара не наводи текст Веселина Чајкановића о Светом Сави као словенског варијанти општераспрострањеног путујућег божанства (Чајкановић 1994б: 103–107).

¹⁰Светог Саву и хромог вука повезује Веселин Чајкановић (в. Чајкановић 1994а: 451–462).

¹¹Ђорђе Н. Кебара се у раду позива на тумачења архетипа детета у Јунговим радовима (в. Јунг и Карењи 2007).

¹²Додола се у јужнословенској традицији везује за пролећне и летње обреде изазивања кише и представља главну учесницу ритуала. Због своје функције призивања кише, додолски обреди повезани су са култом бога громовника – Перуна (Чајкановић 1994б: 103–107, СМ 2001: 422–423), једног од главних словенских божанстава. Ритуал се састојао из посећивања кућа и ритуалног поливања додоле која је била обавијена зеленилом. Додола су биле обично девојчице-сиротице, ређе дечаци (в. СМ 2001: 157–159). У драми Тодора Манојловића Додола не представља учесницу обредне поворке, већ непријатеља хришћанске цркве одвојеног од људске (манастриске) заједнице којој припада Наход Симеон. Она се појављује и као једини женски лик у прологу, те наговештава Симеонову судбину и природу. Симеонов побратим, Драгаш, видно је угрожен њеним присуством и (женским) моћима, те се, сходно томе, лик Додоле у драми може посматрати и као угрожавајући женски принцип. О жени у традиционалној култури пише Веселин Чајкановић:

Жена, по схватању нашег народа, и других нама сродних народа, нпр. Германаца, има нечег демонског; подсећамо само на то да комуницирање са демонима, заклињање

набој,¹³ у типичан епски сиже, настаје епско-лирски, односно баладични жанр којем је драмска напетост иманентна.

И коначно, есеј у правом смислу те речи који се, „због своје многоврсноности и различитости“, не уклапа сасвим „ни у категорију књижевне критике ни у књижевно-критичке категорије“ (Рилкем 1996: 73). „Наход Симеун – драма човечанства“ Милоша Радојчића, јесте текст који није ни „кратко прозно дело, ни кратка прича, ни научни ни квази научни извештај“ (Рилкем 1996: 74), али представља краћу расправу са антрополошком, митолошком, књижевном и уметничком темом каква је усмена епска песма *Наход Симеун*. Писац чланка нам заправо нуди алегоријско читање ове легенде, подељено на пет главних мотива: находништво, тражење порекла, грех према мајци, испаштање и посвећење (Радојчић 1939: 12). Његова анализа умногоне се поклапа са потоњим приступима анализе митова, с тим да су у Кебариној студији, као и оној исходишној, Ота Ранка, мотиви находништва и тражења порекла спојени у једну целину мита о рађању хероја, а грех према мајци, испаштање и посвећење, представљају родоскрвни мит који обично, али не и увек иде у пару са патрицидом (в. Ранк 2007, Кебара 2019: 45). Неслагање између Радојчића и аутора студија о којима је било речи јесте у схватању мотива инцеста. Инсистирајући на хагиографској подлози, иако је не помиње, Радојчић у завршном делу свог есеја врши једну теолошку егзегезу и повезује античку трагедију са мотивом испаштања и посвећења, што ће, шездесет година касније, урадити Жарко Видовић у есеју *Литургија и трагедија* (1996). Радојчићево тумачење фигуре старца (Игумана) у песми кореспондира са Фрајевим тумачењем легенде о Авраму у *Старом завету*, који представља фигурацију Оца небеског (в. Фрај 1985: 151). Радојчић говори о клици страдања која је садржана у „охолој жељи да се утврди господство свога

демона разумеју углавном само жене, врачаре; да су један изванредан број жена, вештице, обдарене натприродним моћима; мушки пандан вештици, вукодлак, у поређењу са вештицом има готово пасивну улогу (Чајкановић 1994а: 184).

¹³ Веселин Чајкановић говори о радњама које човека могу довести у стање религијске нечистоте:

То је, у првом реду, телесни акт између човека и жене. [...] Телесни додир са женом може бити фаталан и по ратника. Код таквог стања ствари јасно је да је веровање у религијску нечистоту, у грешност телесног односа и зачећа, и општечовечанско и старинско српско (Чајкановић 1994б: 306, 307). Иако се Додола у драми Тодора Манојловића поима као непријатељ цркве услед припадности претхришћанском религијском стадијуму и узглобљености у структуру традиционалног модела света, о чему нас обавештава Драгаш, Симеонов побратим, његов страх од Додоле, као страх од нечистог бића, кореспондира са структуром традиционалног модела мишљења.

порекла“ (Радојчић 1939: 19), у којој човек, загледавши се у себе, долази нужно до трагичног анагнорисиса, о чему се говори у бројним студијама о Едипу. Међутим, овде је посреди и етичко питање оног ко испашта за цео род и тако успева да обнови колектив, чиме се Радојчићева студија поклапа са Видовићевим тумачењем трагедије–трилогије и њене могућности обнове заједнице (в. Видовић 1996: 64):

Када су се у човеку појавили први зраци самосталне свести, он се поче осећати сам не познавајући више мајке, изгубив дубоко јединство са васељеном. У име човечанства питају његови најбољи синови: ко сам ја? (Радојчић 1939: 22).

Аутор сличности између Едипа и Находа види у сижеу и драмском заплету, али суштинску разлику уочава у „духовном песимизму мита насупрот духовном оптимизму хришћанске легенде“ (Радојчић 1939: 22). Наход је, дакле, драматичан, али не и трагичан, „јер је Христом побеђена судбина“ (Радојчић 1939: 23).

3. ЗАКЉУЧАК

Кратким прегледом литературе о *Находу Симеону* Тодора Манојловића, долазимо до закључка да је ова драма запостављена и недовољно проучена због њене естетске неуспелости (в. Тополовачки 2001, Фрајнд 2019, Радоњић 2007). Студије, чланци и есеји у којима је ова драма примарни предмет истраживања могу се поделити на, условно речено, три групе: компаративне студије, које ову драму сагледавају кроз призму генезе српског мита о Едипу и драма–претходница које баштине истоветан мотив, те оне које су писане у биографском кључу и упознавају нас са ванлитерарним чињеницама које су утицале да ово дело буде на маргини Манојловићевог књижевног стваралаштва, односно, аналитичко-интерпретативне студије које се баве самим текстом драме и, на послетку, четврту групу чине оне студије које се не баве Манојловићевом драмом већ врше анализу могућих митских аспеката усмене легенде, од којих су, за ову прилику, издвојене две.

Компаративне студије баве се, претежно, више питањем предлошка, а мање самим текстом драме. Оне су углавном студије прегледног типа, које су синтетизовале претходна истраживања о овој драми, како у погледу анализе митских елемената тако и у погледу биографских чињеница и естетске вредности дела. Подстицајни потенцијал анализираних студија је неупитан и представља основу за даље истраживачко бављење Манојловићевим текстом. Компаративна студија Лидије Мустеданагић издваја се због изналажења интертекстуалне везе

између Манојловићеве драме и старофранцуског епа, чиме се отвара могућност нових читања овог дела.

Студије написане у биографском кључу доносе историју постанка дела, посредством докумената – писама, које је Тодор Манојловић пред крај свог живота упућивао директору опере Српског народног позоришта, и говоре о ванлитерарним (идеолошким) чињеницама које су условиле запостављеност драме *Наход Симеон* (в. Хајдуковић 2000). Прегледна студија Марте Фрајнд, настала поводом приређивања Манојловићеве драмске заоставштине, писана је на истоветан начин, док је у потоњем есеју ауторка баштинила „искошен поглед на стварност“ којим је указала на основне поетичке одлике драмског стваралаштва овог писца.

Аналитичко-интерпретативни есеј Милана Тополовачког, који се, прештампан нашао у *Сабраним делима* Т. Манојловића у књизи *Писци и критичари о Тодору Манојловићу*, значајан је због своје иновативности. Ово је и најпотпунија анализа Манојловићевог *Находа* до сада. Бојана Поповић која пише „позоришну биографију“ Тодора Манојловића, користи се еклектичким приступом, посвећујући пажњу широком дијапазону текстова, док је њен текст о *Находу Симеону* настао је на темељима исходишних текстова Луке Хајдуковића и Милана Тополовачког.

И коначно, текстови који су посредно везани за Манојловићев текст, а непосредно за саму генезу мита о Едипу и његово тумачење, јесу есеј Милоша Радојчића (настао годину дана после Манојловићеве драме) и митска анализа Ђорђа Кебаре, студија осмишљена са великом амбицијом да постане „граматика мита о Находу Симеону“. С тим у вези, Ђорђе Н. Кебара преузима Леви Стросов термин „mitologica“ који чини синтагму „mitologica heroica“, сходно типу јунака какав је Наход Симеун (в. Кебара 2019: 43). У алегоријском читању ове „драме човечанства“ Милош Радојчић врши и антрополошку анализу која се умногоме подудара са психоаналитичким приступом тумачењу мита о Едипу, какав је имао Ото Ранк, али, истовремено, даје хришћанско разрешење које почива на филозофији спасења у Христу, чиме се приближава савременом теоретичару уметности, Жарку Видовићу, који је у својим делима повезивао трагедијски принцип са хришћанском литургијом (в. Видовић 1996).

Студија Ђорђа Кебаре значајна је из више аспеката – због своје систематичности, те интерпретације најзначајнијих мотива јужнословенског усменог предања и античког мита о Едипу на једном дубљем плану у знаку соларног и лунарног култа. Као таква, она може представљати интерпретативни модел за тумачење драме *Наход Симеон* Тодора Манојловића, која је умногоме

остала неистражена, како у погледу иманентне и експлицитне поетике овог писца тако и укључивања овог дела у шири контекст међуратне српске драме.

Недостаци који су уочени приликом анализе критичке и научне рецепције драме *Наход Симеон* последица су недовољне истражености овог дела, тако да је свако бављење Манојловићевим *Находом Симеоном*, чини се, за ауторе значило „сусретање са белом хартијом“, што их је нагонило на већ утрт пут сагледавања драме у контексту претходних дела која су се у својој основи имала исти мотив. Чини се да су аутори преузимали методолошки приступ једни од других, и тако правили „зачарани круг“ синтетизовања туђих увида и чињеница.

Ову драму потребно је сагледати као самосталан књижевни текст, фокусирати се на поетичке сличности и разлике у односу на драмска дела епохе којој припада, како би се утврдило њено место у српској међуратној драми и како би се показало колико се ово дело, писано са великом амбицијом аутора, уклапа у драмску поетику Тодора Манојловића.

ЛИТЕРАТУРА

- Видовић, Ж. (1996). *Трагедија и литургија: есеј о духовној судбини Европе*. Ниш: Византијско огледало.
- Вучковић, Р. (2014). *Модерна драма*. Београд: Службени гласник.
- Ерштејн, М. (1996). Na raskršću slike i pojma (esejizam u kulturi novog doba). *Reč: časopis za književnost i kulturu*, 3(18), 64–74.
- Ибрајтер, Г. (2019). „Како против силе центрифуге? У Савкић, С. (уред.), *Српска драмска баштина на маргинама сцене* (стр. 137–150). Нови Сад: Стеријино позорје.
- Карацић Стефановић, В. (1845). *Српске народне пјесме*. Књига друга у којој су пјесме јуначке најстарије. Беч: Штампарија јерменскога манатира. Преузето 9.5.2023 са https://digitalna.nb.rs/wb/NBS/RukopisiIKnjige/SD_20C96EFC55BDE899E45A8FBB7600D8D6?fullscreen#mode/1up
- Кебара, Ђ. (2019). Mitologica heroica (I): граматика мита о Находу Симеону. *Липар: лист за књижевност, уметност и културу*, 20(69), 43–63.
- Кнежевић, Р. (1994). Поетски дискурс Романа и Магдалене у драми „Код Вечите славине“. *Сцена*, 30(3/4), 90–96.
- Крџмар, В. (2009). Motiv Edipa u srpskoj dramskoj književnosti. *POŁUDNIOWOSŁOWIAŃSKIE ZESZYTY NAUKOWE. Język – Literatura – Kultura*, 6, 25–40.
- Манојловић, Т. (1997). *Драме*. Прир. Фрајнд, М. Зрењанин: Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“.
- Манојловић, Т. (1999). *Дијалози или уметност разговора*. Прир. Фрајнд, М. Зрењанин: Градска народна библиотека „Жарко Зрењанин“.

- Мустеданагић, Л. (2004). *Наход Симеон: компаративни приступ. Свеске: књижевност, уметност, култура*, 15(74), 81–86.
- Поповић, Б. (2020). „Наход Симеон“. *Тодор Манојловић и позориште*. Ново Милошево, Београд: Банатски културни центар, Службени гласник.
- Поповић-Игњатов, И. (2009). *Ликови у српској експресионистичкој драми*. Нови Сад: Позоришни музеј Војводине.
- Radović, M. (1980). Apolonijsko i dionizijsko u „Nahodu Momiru“: „Nahod Momir“ između istočne i zapadne tradicije. *Polja: mesečnik za umetnost i kulturu*, 26(253), 101–105.
- Радоњић, М. (2007). Мотив Находа Симеона код Јована Стерије Поповића, Тодора Манојловића и Милене Марковић. У Симовић, Јб. (уред.), *Јован Стерија Поповић. 1806–1856–2006* (стр. 63–76). Београд: САНУ.
- Радојчић, М. (1939). *Наход Симеун – драма човечанства*. Београд: Графички институт.
- Радловић, К. (2018). *Наход Симеон: српска верзија мита о Едипу у нашој драми и позоришту. Зборник радова Факултета драмских уметности*, 33, 49–62.
- Rank, O. (2007). *Mit o rođenju junaka: pokušaj psihološkog tumačenja mita*. Novi Sad: Akademska knjiga.
- Rilkem, Dž. P. (1996). Modernistički esej: slučaj T. S. Eliota. *Reč: časopis za književnost i kulturu*, 3(18), 75–78.
- Словенска митологија. Енциклопедијски речник*. (2001). Толстој, М. С. & Раденковић, Јб. Београд: Zeptr Book World.
- Sondi, P. (1995). *Teorija moderne drame*. Beograd: Lapis.
- Стојановић-Пантовић, Б. (1998). *Српски експресионизам*. Нови Сад: Матица српска.
- Тополовачки, М. (2001). Драмско дело песника Тодора Манојловића. *Критичари и писци о Тодору Манојловићу*. Приредио Михајло Пантић. Зрењанин: Народна библиотека „Жарко Зрењанин“.
- Fraj, N. (1986). *Veliki (kod)eks*. Beograd: Zavod.
- Фрајнд, М. (1997). Драмски текстови Тодора Манојловића (поговор, стр. 471–490). У Манојловић, Тодор. *Драме*. Зрењанин: Народна библиотека „Жарко Зрењанин“.
- Фрајнд, М. (2019). Драмски кругови Тодора Манојловића. У *Песници у позоришту* (стр. 11–28). Београд: Службени гласник.
- Хајдуковић, Л. (2000). Повест о Манојловићевом Находу и Српском народном позоришту. *Улазница: часопис за културу, уметност и друштвена питања*, 34(170), 15–23.
- Ходел, Р. (2013). Мотив инцеста и његова функција у Настасијевићевој поезији „Седам лирских кругова“. У Сувајџић, Б. & Бојовић, З. (уред.), *Развојни токови српске поезије*. 42. Научни састанак слависта у Вукове дане 2/2 (стр. 693–706). Београд: Међународни славистички центар.

- Cvetković, K. (2017). *Čitanje (ne)sceničnosti dramskih tekstova Motčila Nastasijevića*. Beograd: Univerzitet umetnosti, Fakultet dramskih umetnosti.
- Чајкановић, В. (1994а). *Студије из српске религије и фолклора 1910–1924. Сабрана дела из српске религије и митологије у пет књига*. Књига 1. Прир. Ђурић, В. Београд: СКЗ – БИГЗ – Просвета – Партедон М. А. М, Београд: Српска књижевна задруга.
- Чајкановић (1994б). *Студије из српске религије и фолклора 1925–1942. Сабрана дела из српске религије и митологије у пет књига*. Књига 2. Прир. Ђурић, В. Београд: СКЗ – БИГЗ – Просвета – Партедон М. А. М, Београд: Српска књижевна задруга.

Emilija A. Popović

THE RECEPTION OF TODOR MANOJLOVIĆ'S DRAMA *NAHOD SIMEON*:
HOW DID THE TEMPLATE EAT THE TEXT?

Summary

This paper deals with the secondary sources of literature on the drama *Nahod Simeon* (1938) by Todor Manojlović. The work will be devoted to studies, articles and essays that pave the way for further studies of the drama by Todor Manojlović. Moreover, the paper will critically evaluate those studies which are written in a comparative key (Mustedanagić 2004, Radonjić 2007). The subject of the work also includes analytical and interpretative texts, as well as texts with a biographical approach (Toplovački 1978, Hajduković 2000). The review work about the theatrical legacy of Todor Manojlović written by Marta Frajnd will be observed along with the essay called "Dramatic circles of Todor Manojlović", based on previously mentioned Marta Frajnd's review text. We will also analyze the work of Bojana Popović published in the book *Todor Manojlović and theater* (2020). Apart from that, we will discuss an essay by Miloš Radojčić from 1939. called "Nahod Simeun – the drama of humankind", which represents one of the most original interpretations of Serbian oral legend about Nahod Simeon. We will also analyze a more recent study written by Đorđe N. Kebara called "Mitologica heroica: the grammar of the myth of Nahod Simeon".

Key words: *Nahod Simeon*, Todor Manojlović, comparative study, interpretation, literature